

Informatikos ir kompiuterių įrangos žodynėlių terminijos skirtybės

DIANA ŠILOBRITAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Pradiniu kompiuterijos terminijos raidos etapu galima laikyti laikotarpį nuo praeito šimtmečio antrosios pusės¹. 1963, 1966 ir 1969 m. buvo parengti skaičiavimo technikos terminų sąrašai, kurie išleisti kaip teminiai *Technikos terminų* sąsiuviniai. 1969 m. pasirodė A. Trečiokaitės *Informatikos terminų žodynas* (1969), o 1971 m. *Rusų–lietuvių–anglų kalbų skaičiavimo technikos terminų žodynas* (1971), kurį parengė V. Kairys, A. Kaminskas, Z. Kudirka, R. Kundrotienė, M. Lipšicas, A. Mačernius, J. Norkus, J. Riaubūnas, J. Stanaitis, B. Stulpinas. Kiek daugiau nei po dešimties metų išėjo A. Trečiokaitės *Mokslinės ir techninės informacijos terminų žodynas* (1983). 1991 m. išleisti du nedideli specializuoti žodynėliai – *Anglų–lietuvių MS-DOS terminų žodynėlis* ir *Microsoft Exel ekonomistui: Elektroninė lentelė su duomenų baze ir biznio grafika IBM PC AT personaliniams kompiuteriams. Anglų–lietuvių terminų žodynėlis*. 1993 m. išėjo A. Trečiokaitės *Informacijos terminų žodynas*². Tais pačiais metais Viktoras Dagys, Audronė Klupšaitė ir Aidas Žandaris parengė naują kompiuterijos aiškinamąjį anglų–lietuvių kalbų terminų žodynėlį *Informatika ir kompiuterinė įranga* (1993). Šio žodynėlio tikslas – „padėti informatikos specialistams, norintiems švarinti savo kalbą“ (IKĮ 1993: 4), nes, kaip pratarmėje rašo autoriai, „didžiausia bėda, kad daugelis kompiuterinės technikos vartotojų menkai tegalvoja, kaip pavadinti vieną ar kitą kompiuterio įtaisą, programą ar veiksmą, o akiai kartoja angliškus žodžius“ (IKĮ 1993: 4).

Praėjus vos dvejiems metams po minėto žodynėlio pasirodymo tas pats autorių kolektyvas išleido antrąjį pataisytą jo leidimą *Informatika ir kompiuterių įranga* (1995). Atsižvelgę į gausias kalbininkų ir kompiuterių naudoto-

¹ Apie pradinį kompiuterijos etapą rašė A. Kaulakienė (1975: 253–260; 2000: 23; 2006: 22).

² Šis žodynas, kaip rašoma pratarmėje, „yra anksčiau pradėto informacijos lietuviškosios terminijos norminamojo darbo (1983 m. išleistas „Mokslinės ir techninės informacijos terminų žodynas“) tęsinys“ (ITŽ 1993: 3).

jų pastabas, autoriai žodynėlių papildė naujais terminais, patikslino kai kuriuos terminus bei apibrėžtis ir tikėjosi, „kad pamažu, po žiupsnelį bus galima sunorminti didžiąją dalį informatikos ir kompiuterių technikos terminų ir atsikratyti daugelio lietuvių kalbą darkančių anglicizmų“ (IKĮ 1995: 4).

Šio straipsnio tikslas – palyginti minėtų informatikos ir kompiuterių įrangos žodynėlių terminiją ir parodyti, kaip „po žiupsnelį“ ji buvo norminama aptariant abiejų žodynėlių terminų skirtynes ir sinoniminės raiškos atvejus.

TERMINŲ SKIRTYBĖS

1. Vienažodžių terminų skirtybės

Šiuose žodynėliuose besiskiriančių vienažodžių terminų aptikta 11 (14,9 % visų rastų keitinių). 6 lietuviški terminai pakeisti iš esmės, o 5 – tik iš dalies³:

*message*⁴: *teiktis* IKĮ 1993 41 – *pranešimas* IKĮ 1995 53. Antrajame leidime sąvoka yra platesnė, pateikiamos dvi reikšmės: „1) Duomenų blokas, pateikiamas vartotojui kaip nedalomas vienetas. 2) Objektiniame programavime – informacijos siunta tarp atskirų objektų“ IKĮ 1995 53 (pirma jame leidime pateikta tik pirmoji reikšmė);

port: *prievadas* „Išorinio įrenginio prijungimo prie vidinės mikroprocesoriaus magistralės taškas; programa gali nusiųsti duomenis prievadams arba gauti juos iš prievadų“ IKĮ 1993 47 – *jungtis* „1) Įrenginio ir kompiuterio sandūros taškas. <...>. 2) Dviejų procesų sąveikos taškas. 3) Adresas laukų, kurie naudojami ryšiui su įrenginiais“ IKĮ 1995 64;

sort: *rūšiavimas* IKĮ 1993 56 – *rikiavimas* IKĮ 1995 76. Anot G. Grigo, objektų susstatymas į vieną eilę vadintinas *rikiavimu*, objektų skirstymas į grupes – *rūšiavimu* (Grigas 2008: 34). Abiejų žodynėlių apibrėžtys vienodos: „objektų visumos (su)tvarkymas pagal nurodytą tvarkos sąryšį“ IKĮ 1993 56, IKĮ 1995 76.

Rasti du atvejai, kai lietuviški vienažodžiai terminai keičiami nelietuviškos kilmės vienažodžiais terminais: *route*: *kelias* IKĮ 1993 54 – *trasa* 1995 72, *style*: *tvarkinys* IKĮ 1993 58 – *stilius* IKĮ 1995 79. Atkreiptinas dėmesys, kad antrajame leidime terminas *tvarkinys* taip pat pateikiamas, bet prie kito angliško termino: *format* – 3. *tvarkinys* „atmintyje laikomas teksto

³ Skirstant keitinius į esminius ir dalinius, remiamasi A. Umbraso klasifikacija (Umbrasas 2010: 218–219).

⁴ Angliški terminai straipsnyje rašomi vieną kartą, nes sutampa abiejuose leidimuose.

elemento, t. y. simbolio, pastraipos ar dokumento dalies, aprašas“ IKĮ 1995 37 (plg. *style* – „atmintyje laikomas teksto elemento, t. y. simbolio, pastraipos ar dokumento sekcijos, tvarkingų rinkinys“ IKĮ 1995 79).

Vienu atveju nelietuviškas vienažodis terminas keičiamas lietuvišku vienažodžiu terminu: *consistency: korektiškumas* IKĮ 1993 17 – *neprieštarin-gumas* IKĮ 1995 22.

Iš dalies pakeistų terminų išlaikoma ta pati šaknis, keičiami tik afiksai: *failure: trykis* IKĮ 1993 26 – *triktis* IKĮ 1995 34, *layer: lygis* IKĮ 1993 36 – *lygmuo* IKĮ 1995 47, *overflow: perpildymas* IKĮ 1993 45 – *perpilda* IKĮ 1995 60. Vienu atveju keičiamas termino pamatinis žodis: *layerlisting: spausdinys* IKĮ 1993 37 – *spaudinys* IKĮ 1995 48, kitu – pirmojo sudurtinio termino sando pamatinis žodis (antrieji sandai sutampa): *flag: vyksmaženklis* IKĮ 1993 27 – *veiksmāženklis* IKĮ 1995 36.

2. Dvižodžių terminų skirtybės

Dvižodžių kompiuterijos terminų, kurių pagrindinis dėmuo yra daiktavardis, keitinių rasta 34 (45,9 % visų rastų keitinių). Jie skiriasi vienu kuriuo nors termino dėmeniu: šalutiniu arba pagrindiniu.

16 šalutinio termino dėmens keitimo atvejų yra esminiai, t. y. keitiniu pasirinktas formaliai nesusijęs žodis. Dažnai lietuviškas šalutinis termino dėmuo keičiamas kitu lietuvišku (7 atvejai): *application domain: dalykinė sritis* IKĮ 1993 9 – *taikomoji sritis* IKĮ 1995 10, *output data: galutiniai duomenys* IKĮ 1993 45 – *išvesties duomenys* IKĮ 1995 60, *cache memory: greitoji atmintis* IKĮ 1993 14 – *atsargos atmintis* IKĮ 1995 16, *escape key: išvesties klavišas* IKĮ 1993 25 – *išėjimo klavišas* IKĮ 1995 33, *volatile memory: lakioji atmintis* IKĮ 1993 62 – *trinioji atmintis* IKĮ 1995 85, *expanded memory (EMS): papildomoji atmintis* IKĮ 1993 25 – *išplėstinė atmintis* IKĮ 1995 33, *read-only memory (ROM): pastovioji atmintis* IKĮ 1993 52 – *skaitomoji atmintis* IKĮ 1995 70.

Yra atvejų, kai lietuvišką šalutinį termino dėmenį keičia hibridinis arba tarptautinis (a), kai hibridinį šalutinį termino dėmenį keičia lietuviškas (b) ir kai vienas nelietuviškas šalutinis termino dėmuo keičiamas kitu nelietuvišku (c): a) *analog computer: tolydusis kompiuteris* IKĮ 1993 9 – *analoginis kompiuteris* IKĮ 1995 9, *time-division multiplexing: laikinis sutankinimas* IKĮ 1993 60 – *chronologinis sutankinimas* IKĮ 1995 81, *routing: kelio parinkimas* IKĮ 1993 54 – *trastos parinkimas* IKĮ 1995 72; b) *digital computer: diskretusis kompiuteris* IKĮ 1993 21 – *skaitmeninis kompiuteris* IKĮ

1995 27, *raster display: televizinis displėjus* IKĮ 1993 52 – *taškinis displėjus* IKĮ 1995 69; c) *computer word: procesoriaus žodis* IKĮ 1993 17 – *kompiuterio žodis* IKĮ 1995 21, *computer language: procesoriaus kalba* 1993 16 – *kompiuterio kalba* IKĮ 1995 21, *hardware: kompiuterinė įranga* IKĮ 1993 29 – *techninė įranga* IKĮ 1995 39.

Atskirai minėtinas atvejis, kai angliškas šalutinis dėmuo keičiamas lietuvišku: *while statement: while ciklas* 1993 62 – *sąlygos ciklas* IKĮ 1995 85.

Dvižodžių terminų, kurių iš dalies pakeistas šalutinis dėmuo, yra 11. Minėtini tokie: *bar code: brūkšnelių kodas* IKĮ 1993 12 – *brūkšninis kodas* IKĮ 1995 13, *executive address: vykdymo adresas* IKĮ 1993 25 – *vykdomasis adresas* IKĮ 1995 33, *restart: pakartotinis paleidimas* IKĮ 1993 53 – *kartotinis paleidimas* IKĮ 1995 72, *break key: pertraukimo klavišas* IKĮ 1993 13 – *pertraukties klavišas* IKĮ 1995 15, *desktop system: darbuotės sistema* IKĮ 1993 20 – *darbalaukio sistema* IKĮ 1995 27, *failure access: trykio kreiptis* IKĮ 1993 26 – *trikties kreiptis* IKĮ 1995 34, *interactive environment: dialogo režimas* IKĮ 1993 33 – *dialoginis režimas* IKĮ 1995 44, *keyword parameter: raktinis parametras* IKĮ 1993 35 – *raktažodžio parametras* IKĮ 1995 47, *distribution kit: diegimo komplektas* IKĮ 1993 22 – *diegiamasis komplektas* IKĮ 1995 29, *extended memory (XMS): pratęstoji atmintis* IKĮ 1993 25 – *ištęstinė atmintis* IKĮ 1995 34.

Viena prielinksninė konstrukcija keičiama nederinamojo pažyminio terminu: *error message: pranešimas apie klaidą* IKĮ 1993 25 – *klaidos pranešimas* IKĮ 1995 33.

Pagrindiniais dėmenimis skiriasi 7 dvižodžiai terminai (5 terminai pakeisti iš esmės (a), 2 – iš dalies (b)): a) *data integrity: duomenų korektiškumas* IKĮ 1993 19 – *duomenų vientisumas* IKĮ 1995 25, *merge sort: jungiamasis rūšiavimas* IKĮ 1993 41 – *jungiamasis rikiavimas* IKĮ 1995 53, *communication port: ryšio prievadas* IKĮ 1993 15 – *ryšio jungtis* IKĮ 1995 19, plg. anksčiau aptartus terminus *prievadas* IKĮ 1993 47 ir *jungtis* IKĮ 1995 64, *rūšiavimas* IKĮ 1993 56 ir *rikiavimas* IKĮ 1995 76, *interface: sąsajos įrenginys* IKĮ 1993 33 – *sąsajos įtaisas* IKĮ 1995 45, *text processing: tekstų ruošimas* IKĮ 1993 60 – *teksto rengimas* IKĮ 1995 81, b) *justified alignment⁵: abipusis lygiavimas* IKĮ 1993 35 – *abipusė lygiuotė* IKĮ 1995 46, *network layer: tinklo lygis* IKĮ 1993 42 – *tinklo lygmuo* IKĮ 1995 56, plg. dar *lygis* IKĮ 1993 36 ir *lygmuo* IKĮ 1995 47. Kaip matyti, vienu atveju (pirmuoju) hibridinį terminą keičia lietuviškas, kitais – lietuvišką terminą keičia kitas lietuviškas.

⁵ Pirmajame leidime skiriasi angliško termino rašyba: *alignment* IKĮ 1993 35.

3. Trižodžių terminų skirtybės

Trižodžių terminų keitinių rasta 11 (14,9 % visų rastų keitinių). Trižodžiai terminai, kaip ir dvižodžiai, skiriasi vienu kuriuo nors dėmeniu (pagrindiniu arba šalutiniu (ar dviem šalutiniais)). Pagrindiniais dėmenimis skiriasi 2 trižodžiai terminai (lietuviškas terminas keičiamas kitu lietuvišku): *dump: atminties turinio spausdinys* IKĮ 1993 22 – *atminties turinio pateiktis* IKĮ 1995 30, *open systems interconnection: atvirųjų sistemų sąsaja* IKĮ 1993 44 – *atvirųjų sistemų junginys* IKĮ 1995 59. Tai esminio keitimo atvejai.

Aptikti 5 atvejai, kai terminai skiriasi vienu šalutiniu dėmeniu (4 atvejai yra dalinio keitimo (a), vienas – esminio (b)): a) *double negation law: dvigubo neigimo dėsnis* IKĮ 1993 22 – *dvigubojo neigimo dėsnis* IKĮ 1995 30, *network layer protocol: tinklo (lygio) protokolas* IKĮ 1993 42 – *tinklo lygmens protokolas* IKĮ 1995 56, plg. dar *lygis* IKĮ 1993 36 ir *lygmuo* IKĮ 1995 47, *restart point: pakartotinio paleidimo taškas* IKĮ 1993 53 – *kartotinio paleidimo taškas* IKĮ 1995 72, *return key: eilutės baigties klavišas* IKĮ 1993 54 – *eilutės pabaigos klavišas* IKĮ 1995 72, b) *user interface: vartotojo sąveikos priemonės* IKĮ 1993 61 – *vartotojo sąsajos priemonės* IKĮ 1995 83.

Atvejų, kai skiriasi trižodžio termino abu šalutiniai dėmenys, rasta 4: *input-output controller: išorinio įrenginio valdiklis* IKĮ 1993 32 – *įvesties ir išvesties valdiklis* IKĮ 1995 43, *warm restart: pakartotinis paleidimas iš atminties* IKĮ 1993 62 – *dalinis kartotinis paleidimas* IKĮ 1995 85, *last in first out (LIFO): dėklo apdorojimo tvarka* IKĮ 1993 36 – *atvirkštinė eilės tvarka* IKĮ 1995 47, *session (layer) protocol: seansų (lygio) protokolas* IKĮ 1993 55 – *seanso (lygmens) protokolas* IKĮ 1995 75, plg. dar *tinklo (lygio) protokolas* IKĮ 1993 42 ir *tinklo lygmens protokolas* IKĮ 1995 56, plg. dar *lygis* IKĮ 1993 36 ir *lygmuo* IKĮ 1995 47.

4. Keitiniai su nevienodu dėmenų skaičiumi

Lyginant IKĮ 1993 ir IKĮ 1995 terminiją, matyti, kad IKĮ 1995 dalį terminų autorių norėta patikslinti (18 atvejų, t. y. 24,3 % visų keitinių). Daugiau tikslinamųjų dėmenų turi šie terminai (12 atvejų): *hard disk: diskas* IKĮ 1993 29 – *kietasis diskas* IKĮ 1995 39, *latency: gaištis* IKĮ 1993 36 – *gaišties laikas* IKĮ 1995 47, *simulation: modeliavimas* IKĮ 1993 56 – *raidos modeliavimas* IKĮ 1995 76, *style sheet: būdinys* IKĮ 1993 58 – IKĮ 1995 stilių lentelė 79, *object-oriented language: objektinė kalba* IKĮ 1993 43 – *objektinė programavimo kalba* IKĮ 1995 58, *output format: duomenų formatas*

IKĮ 1993 45 – *išvesties duomenų formatas* IKĮ 1995 60, *process image: proceso būseną* IKĮ 1993 48 – *proceso būsenos vaizdas* IKĮ 1995 66, *linker: komponavimo programa* IKĮ 1993 37 – *ryšių redagavimo programa* IKĮ 1995 48, *for statement: for ciklas* IKĮ 1993 27 – *žinomo kartojimų skaičiaus ciklas* IKĮ 1995 37, *gateway server: komutavimo stotis* IKĮ 1993 29 – *tinklų sąsajos stotis* IKĮ 1995 38. IKĮ 1995 ištaisyta ir pora IKĮ 1993 esančių neteiktinų terminų: *footer: apatinis kolontitulas* IKĮ 1993 27 – *apatinė puslapiinė antraštė* IKĮ 1995 36, *header: viršutinis kolontitulas* IKĮ 1993 30 – *viršutinė puslapiinė antraštė* IKĮ 1995 40.

Yra ir priešingų atvejų – kai kurie IKĮ 1993 terminai IKĮ 1995 turi mažiau tikslinamųjų dėmenų: *bootstrap loader: pradinės kelties programa* IKĮ 1993 13 – *įkėlos programa* IKĮ 1995 15, *work station: (kompiuterizuota) darbo vieta* IKĮ 1993 63 – *darbo stotis* IKĮ 1995 86, *artificial intelligence: kompiuterinė intelektika* IKĮ 1993 10 – *intelektika* IKĮ 1995 11, *bootstrap: pradinė keltis* IKĮ 1993 13 – *įkėla* IKĮ 1995 15, *borrow: skolintinė pernaša* IKĮ 1993 13 – *skolinys* IKĮ 1995 15. Matyt, ir vienu, ir kitu atveju galima išvelgti autorių pastangas norminti terminus.

Atskirai minėtinas keitinys *computer science: kompiuterių mokslas* IKĮ 1993 16 – *informatika* IKĮ 1995 21. Pirmajame žodynėlio leidime terminas *computer science* nelaikomas termino *informatics* sinonimu ir apibrėžiamas taip: *kompiuterių mokslas* „bendras pavadinimas disciplinų grupės, kurios tyrinėja įvairius kompiuterių taikymo ir kūrimo aspektus: programavimą, taikomąją matematiką, programavimo kalbas ir operacines sistemas, kompiuterinę intelektiką“ IKĮ 1993 16–17, plg. *informatics* „mokslas apie informaciją, jos perdavimą, kaupimą, saugojimą ir apdorojimą. Šis terminas daugiausia vartojamas Europos šalyse ir didžia dalim turi ryšį su teoriniais aspektais – tuo jis skiriasi nuo termino „computer science“, kuris dažniausia numato taikomuosius aspektus“ IKĮ 1993 32. Antrajame žodynėlio leidinyje terminai *computer science* ir *informatics* laikomi sinonimais: *computer science: informatics* „mokslas, nagrinėjantis informaciją, jos perdavimą, kaupimą, laikymą ir apdorojimą. Terminas „computer science“ labiau paplitęs anglų kalbą vartojančiose šalyse ir yra termino „informatics“ sinonimas“ IKĮ 1995 21; *informatics: informatika* „mokslas, nagrinėjantis informaciją, jos perdavimą, kaupimą, laikymą ir apdorojimą. Terminas „informatics“ dažniausiai vartojamas Europos šalyse ir yra termino „computer science“ sinonimas“ IKĮ 1995 42.

SINONIMINĖ TERMINŲ RAIŠKA

IKĮ 1993 ir IKĮ 1995 aptikta ir vienažodžių, ir sudėtinių sinoniminių terminų, kuriuos paranku nagrinėti sinonimų eilutėmis. Žodynėliuose jie skiriami kableliu. Pirmajame žodynėlio leidime yra sinonimų, kurie skiriasi dėmenų skaičiumi.

1. Vienažodžių terminų sinonimija

Vienažodžiai sinoniminiai terminai IKĮ 1993 sudaro 24,2 %, IKĮ 1995 – 46,7 % visų rastų sinonimų. Straipsnyje jie skirstomi į lietuviškos ir įvairios kilmės sinonimus.

1.1. SINONIMINIAI LIETUVIŠKOS KILMĖS TERMINAI

IKĮ 1993 rastos 4 lietuviškų terminų dvinarės sinonimų eilutės: *account: paskyra, prieskyra* IKĮ 1993 7, *call: kreipinys, iškvietia* IKĮ 1993 14, *file: byla, rinkmena* IKĮ 1993 26, *overlay: perdanga, sanklota* IKĮ 1993 45. Antrajame žodynėlio leidime palikta tik viena iš minėtų sinonimų eilučių *byla, rinkmena* IKĮ 1995 35. Kitų sinonimų eilučių antrajame leidime nėra. Jame pateikti tik *paskyra* IKĮ 1995 7, *kreipinys* IKĮ 1995 16, *perdanga* IKĮ 1995 60. Tai irgi rodytų žodynėlių autorių siekį norminti kompiuterijos terminus.

1.2. SINONIMINIAI ĮVAIRIOS KILMĖS TERMINAI

Įvairiakilmių sinoniminių terminų IKĮ 1995 pateikiama daugiau nei IKĮ 1993. Abiejų žodynėlių dalis dvinarių sinonimų eilučių sutampa: *equivalence: ekvivalentumas, lygiavertiškumas* IKĮ 1993 24, IKĮ 1995 32, *operation: veiksmas, operacija* IKĮ 1993 45, IKĮ 1995 59, *range: intervalas, atkarpa* IKĮ 1993 51 (antrajame leidime pirmuoju pateikiamas lietuviškas terminas *range: atkarpa, intervalas* IKĮ 1995 69).

IKĮ 1995 yra trys naujos dvinarės sinonimų eilutės: *character: ženklas, simbolis* IKĮ 1995 17, plg. *simbolis* IKĮ 1993 15, *display: displėjus, monitorius* 1995 29, plg. *displėjus* IKĮ 1993 22, *modem: vertiklis, modemas* IKĮ 1995 54, plg. *vertiklis* IKĮ 1993 41.

Sinonimų eilutės *atribute: požymis, atributas*, kuri yra pateikta IKĮ 1993 11, antrajame leidime nėra. Jame pateiktas tik lietuviškas terminas *požymis* IKĮ 1995 12.

2. Sudėtinių terminų sinonimija

Sudėtinių sinoniminių terminų pirmajame žodynelio leidime rasta daugiau nei antrajame. Jie sudaro 60,6 % (t. y. 20 sinonimų eilučių) visų rastų sinonimų eilučių (antrajame leidime – 53,3 % (t. y. 8 sinonimų eilutės)). Rasti sinoniminiai terminai skirstomi į dvižodžius ir trižodžius.

2.1. DVIŽODŽIŲ TERMINŲ SINONIMIJA

IKĮ 1993 dvižodžių sinonimų eilučių rasta 17 (51,5 % visų rastų sinonimų), o IKĮ 1995 – 6 (40 % visų rastų sinonimų). Tarp jų yra ir šalutiniais, ir pagrindiniais dėmenimis besiskiriančių sinonimų. Sinoniminiai šalutiniai dvižodžių terminų dėmenys yra dvejopi: vienais atvejais abu šalutiniai dėmenys yra lietuviški, kitais – vienas dėmuo yra lietuviškas, kitas hibridinis.

Priešingai nei IKĮ 1993, pvz.: *absolute pathname: visas vardas, pilnas vardas* IKĮ 1993 7, *AND element: sutapties elementas, IR elementas* IKĮ 1993 9, *OR element: surinkimo elementas, ARBA elementas* IKĮ 1993 45, *output primitive: piešinio elementas, vaizdo elementas* IKĮ 1993 45, *write statement: rašymo sakinys, spausdinimo sakinys* IKĮ 1993 63, šalutiniais lietuviškais dėmenimis besiskiriančių sinonimų IKĮ 1995 nerasta. Jame paliktas tik vienas iš sinonimų: *visas vardas* IKĮ 1995 7, *IR elementas* IKĮ 1995 9, *ARBA elementas* IKĮ 1995 60, *vaizdo elementas* IKĮ 1995 60, *rašymo sakinys* IKĮ 1995 87.

Kitų sudėtinių terminų tiek IKĮ 1993, tiek IKĮ 1995 dvinarės sinonimų eilutės skiriasi šalutiniais dėmenimis, kurie yra įvairiakilmiai: *associative law: junglumo dėsnis, asociatyvumo dėsnis* IKĮ 1993 11, IKĮ 1995 12, *commutative law: perstatomumo dėsnis, komutatyvumo dėsnis* IKĮ 1993 15, IKĮ 1995 19, *distributive law: skirstomumo dėsnis, distributyvumo dėsnis* IKĮ 1993 22, IKĮ 1995 29, *global variable: visuotinis kintamasis, globalusis kintamasis* IKĮ 1993 29, IKĮ 1995 38, *local variable: lokalusis kintamasis, vietinis kintamasis* IKĮ 1993 38, o IKĮ 1995 49 pirmuoju pateikiamas terminas su lietuvišku šalutiniu dėmeniu: *local variable: vietinis kintamasis, lokalusis kintamasis*.

Prie šios grupės skirtina antrojo leidimo dvinarė sinonimų eilutė *online mode: tiesioginis režimas, neautonominis režimas* IKĮ 1995 58, kurios pirmajame leidime nėra, nes ši sąvoka jame apskritai nefiksuoja.

IKĮ 1995 neliko tokių dvižodžių dvinarių sinonimų eilučių, kurių sinoniminiai šalutiniai dėmenys yra įvairiakilmiai: *dynamic program loading:*

dinaminė keltis, kislioji keltis IKĮ 1993 23, plg. IKĮ 1995 30 *dinaminė keltis; dynamic relocation: dinaminis derinimas, kislusis derinimas* IKĮ 1993 23, *precedence rule: veiksmyų prioritetai, operacijų prioritetai* IKĮ 1993 47, plg. IKĮ 1995 65 šiai sąvokai įvardyti vartojamas terminas *pirmumo taisyklė*.

Dvižodžių terminų, kai sinonimiškai vartojami pagrindiniai dėmenys, rasta tik IKĮ 1993: *active file: atviroji byla, atviroji rinkmena* IKĮ 1993 7, *data link: duomenų grandis, duomenų kanalas* IKĮ 1993 19, *token: specialusis signalas, specialusis ženklas* IKĮ 1993 60.

2.2. TRIŽODŽIŲ TERMINŲ SINONIMIJA

Trižodžių terminų sinonimijos atvejų rasta tiek IKĮ 1993 (3 atvejai, t. y. 9,1 % visų rastų sinonimų), tiek IKĮ 1995 (2 atvejai, t. y. 13,3 % visų rastų sinonimų). Jau anksčiau buvo paminėti IKĮ 1993 vienažodžiai sinoniminiai terminai *byla* ir *rinkmena*. Su jais IKĮ 1993 pateikta ne tik anksčiau minėtų dvižodžių, bet ir trižodžių terminų: *random file: tiesioginės išrankos byla, tiesioginės išrankos rinkmena* IKĮ 1993 51, *file extension: bylos (vardo) plėtinys, rinkmenos (vardo) plėtinys* IKĮ 1993 27, *file server: bylų aptarnavimo stotis, rinkmenų aptarnavimo stotis* IKĮ 1993 27.

IKĮ 1995 pateiktų trižodžių terminų sinoniminiai šalutiniai dėmenys yra įvairiakilmiai (vienas lietuviškas, kitas hibridinis): *relational database: sąryšinė duomenų bazė, reliacinė duomenų bazė* IKĮ 1995 71, *relational data model: sąryšinis duomenų modelis, reliacinis duomenų modelis* IKĮ 1995 71. IKĮ 1993 šių terminų nėra.

3. Sinonimai su nevienodu dėmenų skaičiumi

Tik pirmajame žodynėlio leidime rasta tokių sinonimų, kurie skiriasi dėmenų skaičiumi (5 atvejai, t. y. 15,2 % visų rastų sinonimų): *chip: integrinė schema, lustas* IKĮ 1993 15, *NOT element: inverteris, NE elementas* IKĮ 1993 43, *loader: kėliklis, kelties programa* IKĮ 1993 38, *spreadsheet: skaičiuoklė, dinaminė lentelė* IKĮ 1993 57, *relocatable loader: derinamasis kėliklis, derinamoji kelties programa* IKĮ 1993 53. Antrajame leidime sinonimijos nebėra, paliktas tik vienas iš sinonimų: *chip: lustas* IKĮ 1995 18, *NE elementas* IKĮ 1995 57, *kelties programa* IKĮ 1995 49, *skaičiuoklė* IKĮ 1995 77 ir nebelieka terminų *derinamasis kėliklis, derinamoji kelties programa* IKĮ 1993 53.

IŠVADOS

1. Kompiuterijos terminografija siekia vos keturis dešimtmečius. *Informatikos ir kompiuterinės įrangos* (1993) ir *Informatikos ir kompiuterių įrangos* (1995) žodynėlių, be anksčiau išleistų *Informatikos terminų žodyno* (1969) ir *Rusų–lietuvių–anglų kalbų skaičiavimo technikos terminų žodyno* (1971), pasirodymas buvo svarbus akstinas tolesnei kompiuterijos terminografijai. Ir vienas, ir kitas žodynėlis pasižymi ir įvairuojančiais, ir sinoniminiais terminais.

2. Palyginus abiejų žodynėlių terminiją, rasta vienažodžių, dvižodžių, trižodžių ir kitų terminų skirtybių atvejų. Daugiausiai yra dvižodžių terminų skirtybių. Jos sudaro 45,9 % visų rastų terminų skirtybių. Vienažodžių ir trižodžių kompiuterijos terminų skirtybių rasta po 11 (atitinkamai po 14,9 %). Aptikta 18 terminų keitimo atvejų (24,3 % visų rastų keitinių), kai IKĮ 1995 terminai turi daugiau (12 keitinių) arba mažiau (6 keitiniai) tikslinamųjų terminų.

3. Abiejuose žodynėliuose pateikta ir vienažodžių, ir sudėtinių sinoniminių terminų. IKĮ 1993 rasti 33 sinoniminiai terminai, IKĮ 1995 – 15. IKĮ 1993 daugiausia yra dvižodžių sinoniminių terminų. Jie sudaro net 51,5 % visų rastų sinoniminių terminų (17 sinonimų eilučių). Vienažodžiai sinoniminiai terminai IKĮ 1993 sudaro 24,2 %, trižodžiai – 9,1 %, sinonimai su nevienodu dėmenų skaičiumi – 15,2 % visų pateiktų sinonimų. IKĮ 1995 vienažodžiai sinoniminiai terminai sudaro 46,7 %, dvižodžiai – 40 %, trižodžiai – 13,3 % rastų sinonimų. Pirmajame žodynėlio leidime rasta tokių sinonimų, kurie skiriasi dėmenų skaičiumi (5 atvejai t. y. 15,2 % visų rastų sinonimų).

4. Išanalizavus abu leidimus, galima daryti išvadą, jog antrasis leidimas terminografijos atžvilgiu yra tobulesnis nei pirmasis, aiškiai matomas norminamasis aspektas. Jame pateikiama daug mažiau sinonimų, nors apimtis, palyginti su pirmojo leidimo žodynėliu, didesnė.

ŠALTINIAI

IKĮ 1993 – V. Dagys, A. Klupšaitė, A. Žandaris. *Informatika ir kompiuterinė įranga*, Vilnius.
IKĮ 1995 – V. Dagys, A. Klupšaitė, A. Žandaris. *Informatika ir kompiuterių įranga*, Vilnius.

LITERATŪRA

Grigas G. 2008: Kompiuterijos leksika ir terminija. – *Santalka* 16 (2), Vilnius.
ITŽ 1993: *Informacijos terminų žodynas*, Vilnius.

- Kaulakienė A. 1975: Trikalbis terminų žodynas. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 16, Vilnius.
- Kaulakienė A. 2000: Kompiuterijos terminijos sinonimija: yda ar būtinybė. – *Terminologija* 6, Vilnius.
- Kaulakienė A. 2006: Naujausios technologijos ir kompiuterijos terminija. – *Santalka* 14 (4), Vilnius.
- Umbrasas A. 2010: *Lietuvių teisės terminija 1918–1940 metais (pagrindinių kodeksų terminai)*, Vilnius.

DIFFERENCES OF TERMINOLOGY IN DICTIONARIES OF INFORMATICS AND COMPUTER EQUIPMENT

Lithuanian terminography of computer science and engineering has a history of four decades. The publication of *Informatikos terminų žodynas* (Dictionary of informatics) (1969) and *Rusų–lietuvių–anglų kalbų skaičiavimo technikos terminų žodynas* (Russian-Lithuanian-English dictionary of computer equipment terms) (1971), followed by *Informatika ir kompiuterinė įranga: aiškinamasis anglų–lietuvių kalbų terminų žodynelis* (Informatics and computer equipment: concise explanatory English-Lithuanian dictionary of terms) (1993) and its second edition *Informatika ir kompiuterių įranga: aiškinamasis anglų–lietuvių kalbų terminų žodynelis* (1995) gave an impulse to further development of terminography in this field.

The aim of this article is to compare terminology in two dictionaries – *Informatika ir kompiuterinė įranga* (1993) and *Informatika ir kompiuterių įranga* (1995) and to show attempts at term normalization discussing different terms and synonymy in both dictionaries.

The analysis shows that the largest number of differences can be found in the group of two-word terms. Such differences comprise 45.9% of all cases. 14.9% of term changes in the later edition were made in regard to both one-word and three-word terms. Attempts to find a more precise or correct term can also be observed in the group of terms which differ in number of components. Different terms make up 24.3% in this group.

In both dictionaries synonymous one-word and complex terms can be found. There are 33 synonymous terms in the first edition and 15 in the second edition. In the first edition the majority of synonymous terms are two-word terms. They make up 51.5% of all synonymous terms. Synonymous one-word terms make 24.2 %, three-word terms – 9.1 %, other cases of synonymy – 15.2 %. In the second edition there are 46.7 % of synonymous one-word terms, 40 % of two-word terms and 13.3 % of three-word terms.

The analysis of both editions leads to the conclusion that in respect of terminography the second edition was better, efforts towards normalization in this edition are clearly visible. It presents a larger number of terms and includes fewer synonyms.

Gauta 2010-12-01

Diana Šilobraitė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas dianas@lki.lt